

לכה את עזבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

שנה עשירית / גליון תכט
ערש"ק פרשת ויצא ה'תשע"ד

איך ישן יעקב במקום המקדש?

הצלחת יעקב בחרן דווקא - מדוע?

גדרי חיוב הפועל במלאכתו

איך להתייחס לחלומות?

מנגב את הבוץ המתאסף במשך כל השנה

ר' יעקב ליב הי' בוכה רבות באמירת סליחות. כששאלוהו, ר' יעקב ליב מדוע אתם בוכים? ענה: חלילה, אינני בוכה, אני מנגב את הבוץ המתאסף במשך כל השנה.

המלמד שלי החסיד ר' ניסן נ"ע סיפר על תשובתו זו של ר' יעקב ליב לאבי [כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע], ואמר אבי:

במאמרי הגמרא והמדרש המשבחים את היהודים הפשוטים, ישנן שתי התבטאויות. בגמרא סנהדרין דף ל"ז ע"א כתוב: "אפילו ריקנין שבך מלאים מצות כרימון", במדרש רבה בראשית פל"ב כתוב: "הריקנין שבכם רצוף תשובות כרימון". "מצוות" ו"תשובות" הן יראת שמים והשכלה, יהודי פשוט ירא שמים הוא גם בעל השכלה, אלא שזה מתבטא בצורה פשוטה ייחודית.

תשובתו של ר' יעקב ליב שאין הוא בוכה, אלא הוא רק מנגב את הבוץ שהתאסף במשך כל השנה – הרי היא כל אריכות הענין שאב-הסבא, הרבי האמצעי, מסביר בהסברות השכלה עמוקות מאד בענין של "חומת בת ציון הורדי כנחל דמעה", "היתה לי דמעת לי לחם יומם ולילה" "אם תכבסי בנתר וגו'".

יש בכיה ויש בכיה, יש בכי' הבאה מהתרגשות גדולה ומכיווץ המוח, ויש בכי' הבאה מתוך הלב. אכן גם בבכי' זו ישנה התרגשות, אך אין היא העיקר. אב-הסבא מסביר את כל הדרגות שבדמעות, ור' יעקב ליב, היהודי הפשוט, אינו יודע מכל הביאורים והסברי ההשכלה הללו ואומר בשפתו הפשוטה שאין הוא בוכה חלילה, ואם הוא כן בוכה, הרי אין זה שהוא בוכה, הוא רק מנגב את הבוץ.

שתי הסיפורים אודות ר' יעקב ליב, דברי הסבא ודברי אבי – כל אלה סיפר לי המלמד שלי ר' ניסן.

מכל סיפור, גם מחסיד, יש ללמוד דרך בעבודה, מכל שכן שמסיפור של רבי צריכים ללמוד דרך סלולה בעבודה.

עד כמה העריכו רבותינו הקדושים, כ"ק אבותי נ"ע, גם את היהודי הפשוט ביותר, כל הנהגה טובה היתה אצלם מעין טהור של מעלות ישראל, והם התייחסו ליהודים הפשוטים ביותר באהבת ישראל בלתי מוגבלת.

(ספר השיחות ה'תש"ג עמ' קעד)

פתח דבר

בעזרי"ת.

לקראת שבת קודש פרשת ויצא, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון תכט), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות עניני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ ז"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ולפעמים נאמרו הביאורים בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן העניינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,

מכון אור החסידות

מאתיים שנה להסתלקות כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע

לנגב את הבוץ

ר' יעקב ליב הי' בוכה רבות באמירת סליחות. כששאלוהו, ר' יעקב ליב מדוע אתם בוכים? ענה:
חלילה, אינני בוכה, אני מנגב את הבוץ המתאסף במשך כל השנה

"תפלה אחת שלו שווה יותר מכל ההשכלה שלך"

בליובאוויטש הי' יהודי בשם ר' יעקב ליב, יהודי פשוט אך ירא שמים גדול. עוד בהיותו ילד
יתום שמע מר' אברהם המלמד שני מאמרים שנחרטו עמוק בלבו.

שני המאמרים הם: א) מאמר הגמרא בסנהדרין כב, א: "המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו
שכינה כנגדו". ב) מאמר הגמרא בשבת לא, א: "נשאת ונתת באמונה?". וכשאותו בחור יעקב-ליב
נעשה לחתנו של אליהו הברדחן והתפרנס כחנווני – קיים את ה"נשאת ונתת באמונה".

בשנות ילדותי הי' כבר ר' יעקב ליב אדם ישיש. בגיל ששים מסר את חנותו לילדיו, לו ולאשתו
היתה דירת-חורבה קטנה ליד "בנימינ'ס שטיבל" בו שימש כשמש בהתנדבות, והתפרנס מגנו
ומעבודת אשתו במריטת עופות, העמדת ירקות שונים ועזרה בשמחות.

הסבא, הרבי מהר"ש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע אמר לאחד מגדולי החסידים באותה תקופה,
משכיל חסידי שהי' בקי בכל ספרי החסידות הנדפסים ודיבר חסידות בביאורים והסברים עמוקים:
"עליך להסתכל על תפלתו של יעקב ליב השמש, תפלה אחת שלו שווה יותר מכל ההשכלה שלך".

צוות העריכה וההגהה:
[ע"פ סדר הא"ב]

הרב שמואל אבצן, הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב,
הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

יוצא לאור על ידי

מכון אור החסידות

ארץ הקודש United States
ת.ד. 2033 1469 President St.
כפר חב"ד 6084000 #BSMT
03-738-3734 Brooklyn, NY 11213
הפצה: 08-9262674 718-534-8673
www.likras.org • Likras@likras.org

נרפס באדיבות

The Print House
538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237
718-628-6700

תוכן העניינים

מקרא אני דורש.....ה

הצלה – מלשון הפרשה?

"ויצל אלקים את מקנה אביכם" "כי כל העושר אשר הציל אלקים" "הלא אצלת לי ברכה" "ואצלתני מן הרוח" "ויאצל מן הרוח" – האם יש קשר בין לשונות אלו או ששונים לגמרי זה מזה? ומה הסברא לחלק ביניהם? ביאור נפלא בענין הצלה והאצלה ובפירושי רש"י על פסוקים אלו

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ח ע' 78 הערה 18)

פנינים.....ח

עיונים וביאורים קצרים

יינה של תורה.....ט

היתה מטתו שלימה

הסברת ההוראות בעבודת ה' מפרטי הנהגתו ועבודתו של יעקב, אשר יש בדומה להם בכל אדם מישראל, מאחר וכל ישראל כלולים בנשמת יעקב

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ג עמ' 787 ואילך)

פנינים.....יב

דרוש ואגדה

חידושי סוגיות.....יג

נגדר חיוב פועל לעבוד בכח

יביא מה ששינה אדה"ז מן הרמב"ם בסדר הדינים בהא דפועל חייב לעבוד בכל כחו; ידייק בלשונות אדה"ז והרמב"ם; יסיק דהרמב"ם נתכוין לחדש שחיוב פועל לעבוד בכל כוחו הוא מתביעת בעה"ב עליו; יבאר דבזה הוסיף אדה"ז לומר דהוא מדין אחד עם החיוב לעבוד בכח, דשניהם הם מהיות הפועל קנוי לבעה"ב

(ע"פ לקוטי שיחות חכ"ה עמ' 139 ואילך)

תורת חיים.....כ

דרכי החסידות.....כב

כא

לקראת שבת

שעוד סיבות לחלומות (עיין תניא פרק כ"ט וש"נ) יש להיות זהיר בקריאת-שמע שעל המטה, שיהי' גופו טהור יהי' זהיר בטבילת עזרא, והמזווה בפתח חדרו כשרה.

(אג"ק ח"ד עמ' שכו)

להסיח הדעת ולהתחזק בכטחון בה'

במענה על מכתבה.. בו כותבת ע"ד החלום והמאורע וכו',

ותסיח דעתה מכל זה בהחלט, ובטח לא כל המזוזות בדירתה כשרות וצריך לבדוק, ומה טוב לבדוק גם התפילין של בעלה שליט"א, ומהנכון שלפני הדלקת הנרות בכל ערב שבת וערב יום טוב תפריש איזה פרוטות לצדקה וכן יעשה בעלה בכל יום חול של שני וחמישי להפריש איזה פרוטות לצדקה קודם התפלה,

ויתחזקו בבטחונם בבורא עולם ומנהיגו שהוא עצם הטוב ורוצה להיטיב לכל אחד ואחת מבני ישראל, ורק שצריך לעשות כלי המתאים לקבלת הברכה, והוא אורח חיים מתאים להוראת תורתנו תורת חיים, והרי זכות אבותם מסייעתם, ואחכה לבשורות טובות בכל האמור, ויהי רצון שיהי' בקרוב.

(אג"ק ח"ג עמ' תט)

פגיעה בכבוד הזולת

בעתו קבלתי מכתבו, בו שואל עצה בדבר החלומות המצערים את זוגתו שתחי':

הנה ראשית לכל צריך לבדוק את המזוזות בדירתם, וכן לשאול את זוגתו תחי', אם לא פגעה בכבוד בן או בת בישראל, בימים ההם, ואם היה איזה פגיעה בכבוד הנ"ל, אזי תבקש מחילה סתמית בפני שלשה מישראל, היינו שתאמר, שבאם פגעתי בכבוד בן ובת ישראל בשוגג או במזיד, הנני מתחרטת בלב שלם ומבקשת מחילה.

(אג"ק ח"ה עמ' מט)

לברר אם הייתה הקבורה כדבעי

במש"כ שבאה האם ע"ה בחלום וכו' - יש לברר אם הייתה הקבורה כדבעי (ולא נותחה אחרי פטירתה וכו'). וכן לבדוק המזוזות בדירתה.

(אג"ק חט"ו עמ' תמד)

ברכת כהנים קשורה בפתרון חלומות לטובה

בטח יודע שברכת כהנים קשורה בפתרון חלומות לטובה, שלכן אומרים את ה"רבוננו של עולם" כו' בברכת כהנים, על אחת כמה וכמה חלום שכהן עצמו [מקבל המכתב] חולם.

(תרגום מאג"ק ח"ג עמ' רנב)

תורת חיים

מכתבי קודש עם עצות והדרכות
בענייני עבודת השי"ת בחיי היום יום

מקרא אני דורש

חלומות - ביטולם ופתרונם

בדורנו - גם החלומות בטלים

זה עתה קבלתי את מכתבו . . בו כותב אודות החלום שחלם.

והנה כלך מדרך זה. יפסיק להיות שקוע בחלומות. וכפי שמבואר בספרים רבים, שאצל אנשים שאצלם כל הפרטים הם על פי התורה והמצוה, אזי גם חלום, שעליו יש פחות שליטה, יש לו איזו משמעות ואינו יכול להיות לבטלה - (ועם זאת, גם במקרה כזה, אומרים חז"ל "אין חלום בלא דברים בטלים") -

לעומת זאת, אצל אנשי דורנו, שאצלם ישנם הרבה דיבורים בטלים ועל אחת כמה וכמה מחשבות בטלות, ללא תוכן, ועל אחת כמה וכמה ללא תוכן של תורה ומצוות, הרי אצל אנשים אלו, זה אינו יותר מאשר חלומות בלבד, ולפעמים זה גם מעצת היצר הרע לנתק את האדם מענייני ערכיות, ולכן הנני חוזר שוב, שלא ירשה לעצמו להרהר אודות חלומות.

(תרגום מאג"ק ח"ז עמ' רצ)

אין אדם רואה אלא מהרהורי לבו

ענין החלומות המבלבלים.

ידוע ומרומז גם במאמרי רז"ל, אין אדם רואה אלא מהרהורי לבו, אשר החלומות הם תולדות המחשבה בטלה וכו' אשר במשך היום, וכשממעטים הסיבה בדרך ממילא מתמעט המסובב, וכיון

הצלה - מלשון הפרשה?

"ויצל אלקים את מקנה אביכם" "כי כל העושר אשר הציל אלקים" "הלא אצלת לי ברכה" "ואצלתני מן הרוח" "ויאצל מן הרוח" - האם יש קשר בין לשונות אלו או ששונים לגמרי זה מזה? ומה הסברא לחלק ביניהם? ביאור נפלא בענין הצלה והאצלה ובפירושי רש"י על פסוקים אלו

בפרשתנו (לא, טז) מספר הכתוב אודות דברי רחל ולאה אל יעקב: "כי כל העושר אשר הציל אלקים מאבינו, לנו הוא ולבנינו וגו'". ומפרש רש"י:

"הציל - לשון 'הפריש'. וכן כל לשון 'הצלה' שבמקרא לשון 'הפרשה', שמפרישו מן הרעה ומן האויב".

והקשה בנחלת יעקב: "לא ידעתי למה המתין עד כאן - ולא פירש כן לעיל בפסוק 'ויצל'". כלומר: לפני כן (לא, ז-ט) מספר הכתוב על דברי יעקב אל נשיו, שאמר להן "ואביכן התל בי והחליף את משכורתי עשרת מונים ולא נתנו אלקים להרע עמדי . . ויצל אלקים את מקנה אביכם ויתן לי". ולכאורה כבר שם היה לרש"י לפרש ש"ויצל" הוא לשון הפרשה!

וי"ל בפשטות (וראה גם באר בשדה), שבפסוק שם אפשר לפרש את לשון "ויצל" במשמעות של גאולה וכיו"ב, שלאחר ש"החליף את משכורתי גו'" נעשה מצב של גאולה ופורקן;

אולם בנדוד, שמדובר (לא על מצבו של יעקב אצל לבן, הגברא, אלא) על החפצא, הרכוש כשלעצמו - "העושר אשר הציל אלקים מאבינו" - מוכח להדיא שלשון "הציל" הוא במשמעות של הפרשה, שהקב"ה הפריש את "העושר" מתוך רכוש לבן ונתנו ליעקב.

ולכן דוקא בפסוק זה מפרש רש"י ש"כל לשון הצלה שבמקרא לשון הפרשה"; ומעתה מוכח למפרע גם בהפסוק דלעיל, "ויצל אלקים את מקנה אביכם" – שגם שם לשון "ויצל" הוא במשמעות של "הפריש".

ב. והנה בסדרה הקודמת, פ' תולדות (כו, לו), בהמשך להברכה שביריך יצחק את יעקב, מביא הכתוב את דברי עשו שאמר ליצחק: "הלא אצלת לי ברכה". ומפרש רש"י שם: "אצלת – לשון הפרשה", והיינו, שעשו חשב אשר יצחק הפריש עבורו ברכה (מתוך כלל הברכות שניתנו ליעקב).

וממשיך רש"י ומביא ראיה לפירושו – ובזה יש ב' גירסאות (וכמ"ש בנחלת יעקב על אתר): (א) "כמו ויאצל". (ב) "כמו ויצל".

ונראה להכריע כי הגירסא השניה היא הנכונה – שרש"י מסייע מלשון "ויצל" שבפרשתנו (וראה גם רש"י הושע ב, יא), שהרי לשון רש"י בפ' תולדות ("לשון הפרשה") הוא ממש לשון רש"י בפרשתנו ("כל לשון הצלה שבמקרא לשון הפרשה").

וזה שברוב הדפוסים איתא "כמו ויאצל" – נראה לבאר שהוא טעות המעתיק: להמעתיק הוקשה, איזה שייכות יש בין "הצלה", שענינה פורקן וישועה, ל"אצלת" במשמעות של הפרשה? ולא שם אל לבו את דברי רש"י בפרשתנו ש"כל לשון הצלה שבמקרא לשון הפרשה" (ובפרט שאין הם כתובים על תיבת "ויצל" גופא, אלא רק כמה פסוקים לאח"ז – כנ"ל ס"א); ולכן "תיקון" והוסיף אל"ף וכך נהפך מ"ויצל" ל"ויאצל".

ובאמת שגירסא זו שרש"י מציין ל"ויאצל" – מוקשה היא ממקומו גופא:

מקור תיבת "ויאצל" הוא בפרשת בהעלותך (יא, כה), שם מסופר על שבעים הזקנים שקיבלו מרוחו של משה: "וירד ה' בענן וידבר אליו [אל משה], ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים איש הזקנים וגו'".

אמנם, לשון זו ד"האצלה" כתובה בפרשה שם כבר קודם לכן, בהציווי של הקב"ה למשה (יא, טז) – "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל . . . ואצלתני מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם";

ואם אכן נתכוון רש"י להביא ראיה מפ' בהעלותך – למה הביא את "ויאצל" המאוחר ולא את "ואצלתני" הקודם לו? יתירה מזו: הלשון "ואצלתני" דומה יותר לתיבת "אצלת" (שבפ' תולדות) – מאשר תיבת "ויאצל" – ובוודאי היה לרש"י להביאה!

ומחזורתא לומר, כנ"ל, שהגירסא הנכונה בדברי רש"י היא "ויצל" (שבפרשתנו), והגירסא "ויאצל" אינה אלא "תיקון" המעתיק, שהוקשה לו ולכן הוסיף אל"ף. וק"ל.

ג. ולשלימות הענין נותר לנו לברר מסקנא דמילתא לגבי פירוש "ואצלתני" (וכן "ויאצל")

בכה, ולעבוד בכל כחו) גזילה אחת הם מבעה"ב, ובלעדם ליכא שם "מלאכת בעה"ב" ע"ז. היינו, דלאדה"ז אף החיוב הראשון מה שצריך לעבוד בכה, אינו רק חיוב על החפצא, להיות כאן שם מלאכה, אלא הוא ג"כ מחיובי הגברא הבאים מחמת היות הפועל קנוי לבעה"ב³⁴, ולכך אין לחלקו מן החיוב השני דלעבוד בכל כחו.

וזהו ששינה מן הרמב"ם בלשונותיו, דהרמב"ם כתב בביאור הדין הראשון שלא יחליש עצמו, דהוי "מפני גזל מלאכתו של בעה"ב", דהוא סבר שטעם חיוב זה דלעבוד בכה, הוא מחמת שבלא זה אין כאן שם "מלאכה", ולזה מי שמחליש עצמו אינו ראוי כלל להיות פועל, כיון שאין שייך שתצא ממנו "מלאכה", וא"כ כבר בהיותו במצב זה ומשכיר עצמו לבעה"ב, ה"ה גוזל את בעה"ב. משא"כ אדה"ז השמיט זה, כיון שלשיטתו לא זהו טעם החיוב דעבודה בכה, כ"א הוא דקנוי הפועל לבעה"ב, וא"כ המחליש א"ע הוא רק גרם, דרק כשיתחיל לעבוד לאח"ז תהי' גזילתו, דלא יוכל למלאות חיובו לבעה"ב מה שיהי' מחוייב מצד היותו קנוי לו עתה ע"י שמשכיר א"ע עתה³⁵.

אדה"ז "שהרי מחליש כחו" (כבשוש"ע שם), וברמב"ם "שהרי תשש כחו ותחלש דעתו":

הרמב"ם, דס"ל דהוי דין ואיסור בפ"ע, מדגיש בלשונו (לא פעולת האדם, כ"א) הנפעל כבר אז – "שהרי תשש כחו (ותחלש דעתו). שלכן כשעושה פעולות אלו אינו בגדר פועל העובד ובמילא רי"ז בגדר "גזל מלאכתו של בעה"ב" גם לפני זמן המלאכה בפועל;

משא"כ אדה"ז, דס"ל שאינו איסור בפ"ע (כ"א רק מסובב מהחיוב "לעבוד בכל כחו") וכשעושה מלאכה כלילה כו' הוא רק גרם כו' – מדגיש פעולת האדם: שהרי מחליש כחו (וגורם שלא יוכל לעשות מלאכת בעה"ב בכה).

36) בטור "נטל שכר בעוה"ז על כן, ובשו"ע "נטל שכרו בעוה"ז" – ובשניהם בהשמטת "אף". ובלבוש "זוכה ונטל שכרו בעוה"ז ובעוה"ב".

34) ראה שו"ע אדה"ז הל' שאלה ושכירות וחסוימה סכ"א (מרמב"ם הל' שכירות פ"ט ה"ד. שו"ע חו"מ סשל"ג ס"א): פועל העובד לבעה"ב בין בשכירות לזמן בין בקבלנות אפי' כבר קיבל כל שכרו יכול לחזור בו באמצע פעולתו כו' שנאמר כי לי בני עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים (ומוסיף על לשון הרמב"ם ומפרש) "שיעבדו שלא ברצונם מחמת שכר נשכרו". והיינו שבזה מתבטא "לא עבדים לעבדים". אבל "גופו קנוי" למלאכתם (מהגהות מרדכי ב"מ פרק האומנין, רמ"א שם): ולכן יש מי שאומר שאין לפועל או מלמד כו' להשכיר עצמו כו' יותר מג' שנים כו' ביותר מג' שנים יצא מכלל שכיר ונכנס בכלל עבד והתורה אמרה כי לי בני עבדים כו'. וראה מחנה אפרים שם.

35) ואולי יש לומר, שזהו גם טעם השינוי בשו"ע

ד.

יחדש דבהא גופא שינה אדה"ז, לומר שהוא דין אחד ממש עם חיוב מלאכה בכח אמנם, בחידוש זה גופא יש לחקור, אי נימא דהוא חיוב נוסף כלפי בעה"ב, היינו דמלבד מה שמחוייב אליו לעשות המלאכה בכח הראוי, דבלא זה ליכא כאן שם מלאכה כלל, ישנו חיוב אחר שמחוייב אליו – לעבוד בכל כחו. או שנאמר, דהוי ממש דין אחד, ובמה שמחוייב לבעה"ב לעבוד בכחו, וכלל כבר הא דמחוייב ג"כ לעבוד **בכל כחו.**

ובזה הוא החילוק בין שיטת הרמב"ם לאדה"ז בזה, דהרמב"ם שהביא ההלכה דאסור להחליש עצמו, בהלכה בפ"ע מקודם שהביא כללות איסור גזילה מבעה"ב, הדגיש בזה דהם ב' חיובים נפרדים שמחוייב לבעה"ב, ובתחילה הביא מה שאסור לו להחליש א"ע קודם מלאכתו, דהוא מה שמחוייב לעבוד בכח, ולאח"ז הוסיף חיוב האחר שכיון שאסור עליו לגזול מבעה"ב מאומה כו' (שלכן חייב לעבוד בכל זמן מלאכתו), מחוייב ג"כ לעבוד **בכל כחו**. ובסברת החילוק בין ב' הדינים נ"ל, דהחיוב

58 (כנ"ל הערה 19) בהטעם דשינה הרמב"ם בסוף הל' מילה מלשון צדיק שבמשנה להדגיש שהוא דבר הנוגע לא רק למשה הצדיק, כי בהל' דיעות מדובר (בצדיק חכם וחסיד) בדיעות ומדות הנוגעות ביחס בין אדם לחבירו, ועד"ז הוא בנדר"ד, ואין זה שייך (כ"כ) להמדובר בהל' מילה מצוה שבין אדם למקום שבזה אפ"ל שהכוונה לצדיק ממש (ועד"ל הלשון "צדיק" "צדיקים" בהל' תשובה פ"ו ה"ד. פ"ז ה"ד. פ"ח ה"א וב). ובפרט דבא לומר החומרא דמצות מילה "כמה חמורה מילה שלא נתלה כו' עבורו אפילו שעה אחת כו", אין מקום לכתוב ל' צדיק כי אפשר לבעל דין לחלוק שרק לצדיק כפשוטו לא נתלה אפילו שעה אחת (ולא למי שהנהגה שלו ישרה, או צדיק בדינו ככרפ"ג דהל' תשובה שם).

הראשון הוא בהחפצא דהמלאכה עצמה, שבלא שיעבוד בכח אין ע"ז שם מלאכה כלל, משא"כ החיוב לעבוד בכל כחו, הוא ממה שבחיובי גברא בין הפועל לבעה"ב, שבעה"ב יכול לתבוע ממנו הנהגה זו להיותו קנוי³² אלי³³.

משא"כ אדה"ז ס"ל דהם חיוב אחד, וליכא חילוק בין הגברא להחפצא, דב' החיובים הם ע"מ שיהי' כאן שם **דמלאכת בעה"ב**, וע"מ שיחול שם זה אינו מספיק מה שיעבוד בכח לבד, דבלא שהוא בכל כחו עדיין ליכא ע"ז שם "מלאכת בעה"ב" כלל. ולכך הביא אדה"ז ב' הדינים בחדא מחתא, לאחרי שהקדים איסור גזילה מבעה"ב, ללמדך דב' חיובים אלו (לעבוד

32 ראה ריטב"א ב"מ (י, א וברפ"ו שם). ועוד. וכ"ה דעת הרמב"ם (הל' מכירה פי"ג הט"ו – ראה בכ"ז מחנה אפרים הל' שכירות פועלים ס"א – ב"ו ס"ו) וע"ש סוס"א, דמהרמב"ם הנ"ל נראה דכל פועל גופו קנוי – לא רק כאשר נשכר לבעה"ב לכל מלאכה).

33 ואולי י"ל, דבהלכה ז מדובר אפי' כאשר לא יחסר בגוף המלאכה (לבעה"ב) כשלא ידקדק בזמן ולא יעבוד בכל כחו^א [ולדוגמא – פועל בעל כח גדול, שגם אם לא יעבוד בכל כחו (או לא ידקדק בזמנו) יוכל להשלים המלאכה הקצובה ליום זה. וכיו"ב] – ומ"מ חייב לדקדק בזמנו ולעבוד בכל כחו מחמת התחייבות הפועל לבעה"ב שגופו קנוי לו.

ועפ"ז מתורץ ג"כ: (א) למה הוזקק לראי' שאין לבטל "מעט בכאן ומעט בכאן" מהא ש"הקפידו על ברכה רביעית כו" – דלכאורה ה"ז גזילה! (ב) ההקדמה "כדרך שמוהר בעה"ב שלא יגזול שכר עני ולא יעכבנו כך העני כו" – למאי נפק"מ? – כי הדיוק בזה הוא (לא רק ש"לא יגזול כו", כ"א גם) "ולא יעכבנו", שאין בזה גזל (שהרי משלמו אח"כ), ומ"מ ה"ז (כעין) גזל העני מפני שהוא משועבד אליו לשלמו תיכף (ו"כ העני" – גופו קנוי לבעה"ב לדקדק בזמנו ולעבוד בכל כחו גם כשאין הפסד לבעה"ב).

(א) משא"כ בהלכה ו, שעי"ז ש"לא יעשה מלאכה בכח" חסר בגוף המלאכה ויש הפסד לבעה"ב ממלאכה זו.

שבפ' בהעלותך.

הנה מצד הסברא נראה, שלאחר שפירש רש"י שתיבת "אצלת" היא במשמעות של "הפרשה", הרי גם "ואצלת" פירושו הפרשה – והיינו, שהקב"ה אומר למשה שהוא יפריש ("ואצלת") מן הרוח אשר עליך, ושמתי עליהם.

אולם רש"י מפרש שם:

"ואצלת – כתרגומו 'וארבי', כמו 'ואל אצילי בני ישראל'."

והיינו, שאין רש"י מפרש את "ואצלת" במשמעות של הפרשה, אלא במשמעות של גדולה וריבוי – וצ"ב.

ואמנם, רש"י מביא כדוגמא את לשון הכתוב "ואל אצילי בני ישראל" (משפטים כד, יא), שפירושו הגדולים והחשובים שבבני ישראל; אך קשה לומר שזהו היסוד של פירושו, דהרי "אצילי" הוא שם התואר – ואילו "ואצלת" הוא ענין של פעולה. וא"כ, הסברא נותנת להקיש את "ואצלת" ל"אצלת", ששניהם לשון פעולה, משא"כ "אצילי" שאינו דומה בהיותו שם התואר.

[ולהעיר שבפירושו לפ' משפטים שם, עה"פ "אצילי בני ישראל", כותב רש"י: "אצילי – לשון גדולים, כמו 'ומאציליה קראתיך', 'ויאצל מן הרוח', 'שש אמות אצילה'". וי"ל שהטעם שהקדים את הראיה מהנביאים לפני הראיה מפ' בהעלותך (היפך הסדר לכאורה) – הוא משום שבפ' בהעלותך הוא ענין של פעולה, כנ"ל, משא"כ "אצילי" שהוא שם התואר, ולכן הקדים "ומאציליה קראתיך" ששם הוא ג"כ שם התואר. וראה שיחת ש"פ משפטים תשמ"ו].

ובאמת כד דייקת בלשון רש"י משמע שאין עיקר ראייתו מהלשון "אצילי" – מזה שהקדים להסתייע מהתרגום ("כתרגומו וארבי") ורק אח"כ מביא את הראיה מ"ואל אצילי בני ישראל"; היינו, שהראיה מ"אצילי" באה כהוספה ולא כעיקר.

וצריך לבאר, שיסודו של רש"י להוציא את "ואצלת" מפירושו הרגיל – הוא מה שכתב בהמשך פירושו בפ' בהעלותך שם: "למה משה דומה באותה שעה, לגר שמונח על גבי מגורה והכל מדליקין הימנו, ואין אורו חסר כלום" (ועיין במקור הדברים ההכרח לפי זה); ולכן, אף שבלשון המקרא מצ"ע משמע ש"ואצלת" הוא מלשון הפרשה – כמו "אצלת" – הרי כאן אצל משה אי אפשר לומר ש"הופרש" חלק מרוחו של משה וניתן לזקנים, דא"כ איך נאמר ש"אין אורו חסר כלום!?! ועכצ"ל שהוא מלשון גדולה.

[וכן פירש בבאר יצחק על רש"י: "אין אצילה זו לשון הפרשה, וכמו 'הלא אצלת לי ברכה', רק לשון ריבוי וגדולה, כמו 'אצילי בני ישראל'. והטעם, כי אין נופל כאן לשון הפרשה, מאשר חכמתו של משה נשארה כמו שהיא... ואין הפרשה אלא חסרון החלק מהכל".

ועד"ז בנחלת יעקב: "דאם הפריש עליהם מרוחו, ממילא נשאר הוא חסר אותו הרוח שהפריש ממנו, והרב מפרש 'אין אורו חסר כלום!' אלא ודאי שהוא לשון חשיבות".]

פנינים

עיונים וביאורים קצרים

מדוע לא נזהרו האבות באיסור יציאה מא"י?

ויחלום והנה סולם גו' והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו מלאכים שליווהו בארץ אין יוצאים חוצה לארץ ועלו לרקיע, וירדו מלאכי חול' ללוותו (כה, יב. רש"י)

מצינו שהאבות יצאו לחוץ לארץ ולא נשאר בא"י כל ימיהם, ובפשטות ה"ז מפני שאז לא הי' איסור יציאה לחוץ לארץ כי לא נתקדשה עדיין. ויש לעיין, א"כ מדוע המלאכים "אין יוצאים חוץ לארץ" ויש לבאר בפשטות:

בזמן האבות זה שלא הי' שייך איסור יציאה מא"י, הוא מפני שלא נתקדשה החפצא של ארץ ישראל בקדושה מיוחדת, ולא נקבעה הקדושה בגוף הארץ (עכ"פ לדעת רש"י - ראה לקו"ש חט"ו עמ' 201 ואילך, 'מלאכת הקודש' (על פרש"י) פרשתנו כאן).

אך, גם אז הי' לא"י תוכן וענין מיוחד על שאר הארצות, ותמיד הייתה "נחלת ה' מיוחדת לשמור" (ל' הרמב"ן אחרי יח, כה), וארץ ש"חפצי הבורא היו בה, שהרי סולם [דחלום יעקב] שראשו מגיע השמימה הי' קבוע בה" (יראים השלם ס"י תיג). אלא, שבזמן האבות לא נקבעה הקדושה בגוף הארץ למטה, אך בתוכנה הרוחני תמיד הייתה מיוחדת.

ולכן, אף שאצל האבות להיותם דרי מטה לא הי' שייך איסור יציאה מא"י, אך במלאכים שהם דרי מעלה וברואים רוחניים, הרי גם אז הייתה א"י מיוחדת וקדושה, ולכן לא יצאו ממנה.

ובזה יומתק מה שאל יצחק אמר הקב"ה "אל תדר מצרימה" כי "אתה עולה תמימה ואין חוץ לארץ" (תולדות כו, ב וברש"י), דמכיון שהי' "עולה תמימה" ונתעלה כליל לה', הרי הי' בגדר "דרי מעלה", ובמילא לא הי' חוצה לארץ ראוי לו.

(ע"פ לקוטי שיחות חכ"ה עמ' 152 ואילך)

יציאה שאין בה גדר יציאה

ויפגעו בו מלאכי אלקים מלאכים של ארץ ישראל באו לקראתו ללוותו לארץ (כב, ב. רש"י)

בתחילת פרשתנו עה"פ "והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו" (כה, יב) כתב רש"י "עולים תחילה ואח"כ יורדים, מלאכים שליווהו בארץ, אין יוצאים חוצה לארץ ועלו לרקיע, וירדו מלאכי חוץ לארץ ללוותו".

והקשו מפרשי רש"י (גור ארי' ועוד), דאם מלאכי א"י "אין יוצאים חוצה לארץ", איך יצאו לחוץ לארץ כדי ללוות את יעקב לארץ?

והנה, כתב הרמב"ם "אסור לצאת מא"י לחוץ לארץ לעולם אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכו"ם ויחזור לארץ" (הל' מלכים פ"ה ה"ט). ולכאורה קשה, הרי בגמ' מצינו שמותר לצאת מא"י "לקראת אמו" (ראה קידושין לא, ב), ומדוע השמיט זה הרמב"ם?

ויש לומר, דשאני יציאת א"י "לקראת אמו" מהיציאה "ללמוד תורה או לישא אשה וכו'". דהיציאה ללמוד תורה וכיו"ב, הרי מטרת היציאה היא לקיים מצוות או לפעול דברים מסויימים בחוץ לא"י. משא"כ כאשר יוצא "לקראת אמו" שהיא עולה לא"י - אין היציאה בשביל עשי' בחוץ לא"י היא צורך העלי' לא"י.

ועפ"ז י"ל דזה שלא כתב הרמב"ם היתר היציאה מא"י לקראת אמו הוא כי חשיב רק פעולות שיש בהם גדר "יציאה לחוץ לארץ" אלא שמתרים הם. משא"כ היציאה "לקראת אמו", מכיון שיציאה זו הרי היא "צורך" א"י, אין בה גדר יציאה מא"י כלל, ולכן לא הביא הרמב"ם.

ועפ"ז מובן שפיר אין יצאו מלאכי א"י לחוץ לארץ יעקב "ללוותו לארץ", דמכיון שמטרת יציאתם הייתה ללוות את יעקב לא"י לא נחשב זה כלל בגדר יציאה מא"י.

(ע"פ לקוטי שיחות חכ"ה עמ' 150 ואילך)

לקראת שבת

יז

ענין זה (שעבד בכל כחו) קיבל משכורתו²⁸ כמו שהבטיח לבן ("נקבה שכרך") להרבות מקנהו כו', ונתקיים בו "יפרוץ גו'" (אף שלבן עצמו נתכוין מתחילה לרמותו וכו').

ולזה נקט בלשון "שהרי כו'" (ולא "שנאמר"), דהא לא נתכוין לומר שדין זה נלמד מהתם, ורק הוכיח בגדר הדין שחיוב זה הוא מחיובי פועל לבעה"ב, וראי' זו אינה כלל מהכתוב שהביא, אלא מהמשך דבריו מה שקיבל ע"ז שכו'. והדגיש זה אף במה דנקט התואר "צדיק", דכבר הדגיש בריש הל' דעות תואר זה גבי מי שמקיים החיובים שהם מן הדין, והביא שם (פ"א ה"ד) גבי מי שונהג ב"דרך ישרה היא מדה בינונית"²⁹, דנק' בל' הכתוב "צדיק"³⁰ (ומי שהוא "מדקדק על עצמו ביותר" ונוהג "לפנים משורת הדין" נק' "חסיד" (שם ה"ה)), ולכך נקט תואר זה הכא, לומר שדבר זה שקיים יעקב הי' ממה שמחוייב מן הדין (כדמוכח ממה שנכלל במשכורתו, כנ"ל), ולא הי' בזה הנהגה שהיא מיוחדת רק ל"אבות" וכיו"ב³¹, דהא הוא חיוב כלפי בעה"ב.

28) וכמ"ש הרמב"ם בפיה"מ ריש פאה, שזהו החילוק בין המצוות המיוחדות לאדם בנפשו במה שיש בינו ובין הקב"ה, שבזה "תחשב לו לצדקה ויגמלהו הקב"ה עלי' לעוה"ב", וה"מצוות התלויות בתועלת בני אדם קצתם עם קצתם (בין אדם לחבירו)" "תחשב לו לצדקה לעוה"ב לפי שעשה המצוה וימצא טובה בעוה"ז בעבור שנהג מנהג הטוב בין בני אדם כי כשינהג מנהג הזה ינהגו אחרים כמנהגו יקבל כמו כן שכר מהענין ההוא".

אלא שבנדוד"ד "נטל שכר זאת" לא מלבן הארמי באופן ישר.

29) אף שהוא עצמו מתארו (שם ובה"ה) "חכם" ושהיא "מדת חכמה".

30) וראה שם ה"ו "כך למדו בפירוש מצוה זו מה הוא נקרא חנון כו' צדיק וישר כו'".

31) אין לזה סתירה מהמבואר בלקו"ש חכ"ה ע' 31

ג.

יבאר דלהרמב"ם חיוב הפועל לעבוד בכל כחו הוא חיוב ממוני לבעה"ב

ויובן כ"ז, בהקדם גדר החיוב ד"לעבוד בכל כוחו", דהי' אפשר לומר בזה שאינו ממש מכלל איסור גזילה מבעה"ב, דהא מיירי במי שעובד בכל הזמן שנתחייב לבעה"ב ובכח (שכבר בהלכה שלפנ"ז הביא האיסור דלהחליש א"ע, כיון שמחוייב לעבוד בכחו), ורק שאינו עובד בכל כחו, דאין לבעה"ב שום תביעת ממון עליו, ורק שאעפ"כ הוא דרישת התורה מן הפועל שיעבוד בכל כוחו, אף שאינו ממה שיכול בעה"ב לחייבו. ולשלול סברא זו הביא הרמב"ם דין זה בהמשך לכללות האיסור דגזילה מבעה"ב, "וכן חייב לעבוד בכל כחו", ללמדך דהוא מגדר אחד, ומי שאינו עובד בכל כחו ה"ה כמי שאינו עובד בכל זמן המלאכה, ואף חיוב זה הוא ממה שמחוייב לבעה"ב.

ורק לראי' על ענין זה גופא (דגדר חיוב העבודה בכח, הוא מחיובי הפועל לבעה"ב) הביא מהא דמצינו ביעקב, דההוכחה שבזה אינה רק ממה שאמר יעקב "כי בכל כחי עבדתי את אביכן" (ואדרבה, בזה עדיין אינו מוכח שהי' מחוייב, דאפ"ל שאמר כן ע"מ להדגיש²⁶ שהנהגה זו קיים לפנים מן השורה²⁷), אלא מהמשך דברי הרמב"ם, מה שעיי' "נטל שכר זאת כו' ויפרוץ כו'", פירוש דאין הכוונה בזה לשכר מן שמיא שקיבל על מעשיו, כ"א שאף על

26) וכמ"ש המאירי ב"מ שם (לדעת רבה) - גבי הפסוק "הייתי ביום אכלני חורב גו'".

27) וראה גם מדרש הגדול פרשתנו לא, לט. פי' ר"א בן הרמב"ם שם. ועוד.

היתה מטתו שלימה

הסברת ההוראות בעבודת ה' מפרטי הנהגתו ועבודתו של יעקב, אשר יש בדומה להם בכל אדם מישראל, מאחר וכל ישראל כלולים בנשמת יעקב

א. על יעקב אבינו איתא (ב"ר פ"ו, א), שנקרא "בחור שבאבות"; היינו שישנו שלימות מיוחדת ביעקב לגבי האבות אברהם ויצחק.

אחד מעניני השלימות דיעקב הוא, ש"היתה מטתו שלימה". דאילו גבי אברהם ויצחק איתא (פסחים נו, א) "אברהם יצא ממנו ישמעאל, יצחק יצא ממנו עשו", היינו שאופן עבודתו ומדריגות הקדושה שלהם, לא נמשך לכל תולדותיהם; וזוהי השלימות דיעקב אבינו ע"ה, עליו נאמר ש"היתה מטתו שלימה" – שכל מדריגות הקדושה שלו, נמשכו לכל אחד ואחד מבניו.

[ואף ראובן, ש'בלבל יצועי אביו', ועד שיש נתינת מקום לטעות שהי' בזה ענין של חטא ח"ו, וכדאיתא הלשון (שבת נה, ב) "כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה", היינו שהתורה כתבה את מעשה ראובן באופן שיכול ה"אומר" לומר, ש"ראובן חטא", ח"ו – והיינו לפי שלגבי מדריגת ראובן הי' בזה ענין של חסרון (חטא מלשון חסרון), וכמבואר כ"ז בכ"מ – מ"מ, גם בשעת הקלקול מצינו שנקרא "בכור יעקב", היינו שכל עניניו באו לו מיעקב; ויתירה מזו, שהוא "בכור יעקב", היינו שהי' לו יתרון משאר אחיו בשייכותו ליעקב, וכו'].

ובזה מצינו שהי' יעקב כמו אדה"ר, כדאיתא (ב"מ פד, א. זהר ח"א לה, ב. ובכ"מ) "שופרי' דיעקב מעין שופרי' דאדם הראשון", היינו דיופיו ותפארתו דיעקב היתה מעין היופי וכו' דאדה"ר; שהביאור

דבמקומות שהביא מן האגדות הוא משום שנוגע לגדרי הדין וכיו"ב, ומלבד זה מוכח בנדו"ד שיש בזה לימוד, דבטושו"ע שם הובאה ג"כ אגדה זו, ושם אינו בסיום ההלכות, ובטושו"ע אדה"ז הביאו באמצע הסעיף הנ"ל, ואדרבה – בזה רק הקשה הרמב"ם על דברי עצמו¹⁶ מ"מ מקודם דהוא חיוב לנהוג כיעקב, דהא ממה שיעקב קיבל ע"ז שכר מיוחד מן שמיא מוכח דהי' בזה הנהגה שהיא לפנים משורת הדין.

וגם יש לדייק בלשונו גבי הראי' שהביא מיעקב, שכ' "שהרי יעקב הצדיק אמר כו", דאינו בל' הרגיל, ובכ"מ כותב "שנאמר" וכיו"ב. וגם מה שבחר בהתואר ד"צדיק" גבי יעקב¹⁷, ולא בתואר הרגיל¹⁸ "יעקב אבינו"¹⁹, ומה גם שבזה לכאורה הדגיש בהיפוך, דהי' צדיק הנהגה גם במה שאינו מחוייב מן הדין. וכמשי"ת להלן דבזה הגדיר הרמב"ם כמה גדרות בדין זה.

[ובפשטות הי' נראה, דבזה הדגיש שדין

זה אינו נלמד מהתם, דהא אין למדין מקודם

16 ובמילא בהעתקתו בטושו"ע אדה"ז שם.

17 ולהעיר, שבטור שם – אף שמקדים "כתב הרמב"ם כו" – מעתיק הל' "שכן יעקב אמר כו" (ומשמיט "הצדיק").

18 ראה לדוגמא – הל' יסוה"ת פ"א ה"ט – (בנוגע למשה): פ"ו ה"ט (אברהם): פ"ז ה"ג (יעקב): שם ה"ו, פ"ח פ"ט ה"א וה', פ"י ה"א וה' (משה): הל' ע"ז פ"א סו"ב ואילך (אברהם, יעקב ומשה). ועוד.

19 וכ"ה הלשון בסמ"ג שם. לבוש שם.

ולהעיר מרמב"ם סוף הל' מילה "בוא וראה כמה חמורה מילה שלא נתלה למשה רבינו עלי" – ומשנה מלשון המשנה (נדרים לא, ב) "למשה הצדיק". וראה לקו"ש חכ"ה ע' 58 הערה 40.

א) שם פ"ה הי' "יוסף הצדיק" – אבל שם מובן הטעם.

20 ראה שד"ח כללים מערכת האל"ף כלל שכא. פאת השדה כללים מערכת אל"ף סקל"ה סק"י. אנציקלופדי' תלמודית ערך אין למדין מקודם מ"ת. וש"נ.

21 וראה פרש"י שם – מירושלמי. וברמב"ן שם.

22 מירושלמי מו"ק פ"א ה"ז.

23 מהאופנים שאפשר ללמוד מקודם מ"ת (ראה בהנסמן בהערה הנ"ל): אופני קיום המצוה: דבר שיש בו טעם וסברא: במקום שאין סברא לחלק: לימודים שהם בתורת גילוי מילתא. וראה לקו"ש ח"א פרשתנו (ע' 65 ואילך) ע"ד הלימוד דאין מערבין שמחה בשמחה דלמדין מפרשתנו.

24 להעיר מדברי הרמב"ן עה"ת (וישלח לד, ג): ועל דעתו הדין שמנו לבני נח כו' מצות שלהם . . . בדיני גניבה ואונאה ועושה ושכר שכיר ודיני השומרים כו' ודיני מקח וממכר. והיינו שתוכן הדינים דפ' משפטים ה"ז בכלל ז' מצות ב"נ.

25 וראה שאילתות פרשתנו שאילתא כ.

בזה, דכשם שאדה"ר כלל בקרבו את כל הדורות העתידין להיות [שלכן פעל החטא בכל הנשמות עד סוף כל הדורות; וכדאמר' (שבת נה, ב. ב"ב יז, א), שהיו כמה צדיקים ש"מתו בעטיו של נחש", כלומר, רק משום שהיו כלולים באדה"ר בשעת החטא] – עד"ז ביעקב [ומרובה מדה טובה ממדת פורעניות (יומא עו, א)], הרי כל המעשים טובים שפעל ועשה יעקב אבינו ע"ה, נמשכים ובאים לכל אחד ואחד מיוצאי חלציו, "מטתו שלימה".

עפ"ז מובן, דכל מה שאירע ליעקב, שייך לכל אחד ואחד מישראל. כלומר: גם בשאר האבות (אברהם ויצחק) אמחז"ל "מעשה אבות סימן לבנים"; היינו, שסיפורי התורה אודות מעשי האבות מהווים הוראה ונתינת-כח לעבודת הבנים במשך כל הדורות [ובפרט שסיפורי התורה אינם סיפורי מעשיות בעלמא ח"ו, אלא "תורה" הוא מלשון "הוראה", כדאיתא בזהר הק' (ח"ג נג, ב); ומ"מ, עדיין אין זה מגיע למעלת יעקב אבינו ע"ה, שהיתה מטתו שלימה, היינו שכל הנשמות כלולים ביעקב (ע"ד אדה"ר) וכנ"ל, ולכן הרי בשעה שפעל ועשה יעקב אבינו את עבודתו – נפעלו ממילא כל דברים אלה בכל הנשמות, להיותם כלולים ביעקב; ולכן גם כפי שאח"כ נמשכת ויורדת כל נשמה ונשמה לעולם הזה – יש לה נתינת-כח מה"מעשה אבות" דיעקב ביתר שאת מאשר ה"מעשה אבות" דאברהם ויצחק].

ב. מעתה יש להתבונן בכל פרטי המאורעות שמספרת התורה אודות יעקב אבינו, ולהבין איך כולם קיימים בעבודת כל אחד ואחד מישראל:

בפרשתנו מסופר: (א) על יציאתו של יעקב מארץ ישראל (באר שבע) לחרן, אל לבן; (ב) שעם תחלת הליכתו מארץ ישראל, אירע לו מיד "ויפגע במקום וגו'"; (ג) אח"כ מסופר על ביאתו ללבן, ועבודתו אצל לבן עשרים שנה, שם נשא את האמהות והעמיד את השבטים; (ד) שיבתו של יעקב מתרן לארץ ישראל, ואיך שעם חזרתו "ויפגעו בו מלאכי האלקים".

והנה כל פרטי המאורעות האלה, הם הוראה, וישנם אצל כל ישראל:

על יעקב אבינו נאמר "ויעקב איש תם יושב אהלים", אהלי שם ועבר. ומ"מ מספרת התורה "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" – שההוראה מזה לכל אחד ואחד, שלא די לו להיות "יושב אהלים"; אלא מוטל עליו להביא את הלימוד לידי מעשה – ולצורך זה עליו לצאת מ"ארץ ישראל", אהלי שם ועבר, ומשם לילך ל"חרון", "חרון אף של מקום בעולם" (רש"י ס"פ נח. וראה זהר ח"א קמז, א), כלומר – אל הלהט והחיות ("קאָך") של העולם, ושם – להתעסק עם "לבן הארמי" ולהוציא ממנו את ניצוצי הקדושה הנמצאים אצלו, וכו'.

ועל זה מסופר שעם תחלת יציאתו של יעקב לחרן – "ויפגע במקום גו'", שאז ניתנה לו כח מלמעלה לקיים שליחותו ולהצליח בזה, ועד"ז בכאו"א שנמשכת לו "אתערותא דלעילא" לעבוד עבודתו בעולם ולהצליח בשליחותו.

דאעפ"כ אסרוהו מלהעביד א"ע יתר על המידה, וכפי שנרמז בלשון הרמב"ם דהוא בהמשך אחד – "אבל אין הפועל רשאי כו"⁹.

אמנם עדיין אי"ז ביאור מספיק¹⁰, ויותר נראה שאיפלוגו כאן אף בגדר האיסור, דהא כאמור הרמב"ם הזכירו קודם שדיבר כלל מענין גזילת הפועל, ורק בהלכה שלאח"ז מתחיל בזה בסגנון מחודש – "כדרך שמוזהר בעה"ב כו' כך מוזהר העני כו'" – משמע דע"ע לא דיבר מזה האיסור כלל].

אכן, הסמ"ג (מ"ע סוף מצוה צא"¹¹) כתב להדיא דהאיסור שאסרו על הפועל להחליש עצמו מקודם, הוא מכלל האיסור דמחוייב לעבוד בכל כוחו ולא לגזול את בעה"ב כו', והיינו כדרך אדה"ז דהוה מגדר אחד. ועדיין יל"ע טובא בזה, במאי קמיפלגי אי נימא דהוא שם אחד או שהם ב' איסורים נפרדים.

ש. אבל בתוספתא שם "לאכול".

9 ולהעיר שבתוספתא שם באים בהלכה א', אבל בסדר הפוך – מתחיל בהאיסור "אין הפועל רשאי כו'", ואח"כ – "רשאי פועלין לאכול פתן בציר כדי שיאכלו כו'".

10 אבל אפ"ל כן בנוגע לשו"ע המחבר, שאינו מתחיל ההלכה "כדרך שמוזהר בעה"ב כו'" כברמב"ם. ובפרט ששו"ע המחבר עיקרו הוא מעשה הדינים, ולא כברמב"ם שבעיקר הוא (גם) ספר ידיעות ההלכות – ראה לקו"ש חט"ו ע' 374. ועוד.

11 ושם: גרסינו בירושלמי דמס' דמאי ובתוספתא דב"מ אין הפועל כו' (ומסיים) מפני גזל מלאכתו של בעל הבית שהרי יכשל כחו ויתחלש דעתו ולא יעשה מלאכה בכח והרי יעקב אבינו אמר כי בכל כחי עבדתי וגו'.

ב.

ידייק בשינויי הלשונות דאדה"ז, ויקדים כמה דיוקים בדברי הרמב"ם

והנה, לבד משינוי זה, יש לדייק קצת מה ששינה אדה"ז בכמה לשונות מן הרמב"ם, חדא, שהשינוי¹² התיבות שכ' הרמב"ם בדבר האיסור להחליש עצמו מקודם – "מפני גזל מלאכתו של בעה"ב"¹³, ותו, דהרמב"ם כתב בטעם הדבר – "שהרי תשש כחו ותחלש דעתו ולא יעשה מלאכה בכח", ואדה"ז שינה בזה וכ' "שהרי מחליש כחו ולא יוכל לעשות מלאכה בעה"ב בכח"¹⁴.

ויש לבאר בכל זה בהקדם איזה דיוקים בדברי הרמב"ם, דבסיום דבריו גבי יעקב אבינו ע"ה, הוסיף עוד ד"לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה, שנאמר (פרשתנו ל, מג) ויפרץ האיש מאד מאד", וזה דבר פלא שיוסיף הרמב"ם בהלכותיו מדברי אגדה מה שאין בו שום נפקותא לדינא (ובודאי לא עשה זה אך כדי לסיים הל' שכירות ב"דבר טוב", שהא מצינו בכמה הלכות שלא הקפיד ע"ז¹⁵, ומוכח

12 וגם בתחילת הסעיף כותב "שלא יבטל מלאכת בעה"ב", ומשנה מלשון הרמב"ם שם "שלא יגזול מלאכת בעה"ב". אבל להעיר, שגם בטור שם, אף שמקדים "כתב הרמב"ם", כ' "שלא יבטל כו'".

13 וכ"ה בתוספתא שם. ובירושלמי שם "מפני שהוא ממעט מלאכתו של בעה"ב". ובטושו"ע (ולבוש) שם (סי"ט) "מפני ביטול מלאכתו של בעה"ב".

14 ועד"ז הוא בטושו"ע שם (ולבוש) שם: שהרי מחליש כחו שלא יוכל לעשות מלאכת בעה"ב בכח.

15 ויתירה מזו: שאפילו בסיום ה(י"ד) ספרים אין הרמב"ם מקפיד לסיים דוקא בדבר טוב (ראה סיום ספר נשים. אבל שם רק תיבה האחרונה אינו דבר טוב – ראה שיחת ש"פ מקץ תשרי"מ ע"ד הסיום דס' נשים וס' טהרה ברמב"ם).

בבהמתו בלילה? ולהשכירה ביום, ואין הפועל רשאי להרעוב ולסגף עצמו³ שהרי מחליש כחו ולא יוכל לעשות מלאכת בעה"ב בכח".

היינו דאיכא בזה שינוי עיקרי מן הרמב"ם⁴, דהרמב"ם הזכיר איסור זה עוד קודם שהביא עיקר האיסור דגזילת הפועל מבעה"ב (וכ"ה בטוש"ע ולבוש (ח"מ ס"ו ס"ט שלז), שהביאו הדינים כסדר שהביאם הרמב"ם), ונראה דס"ל שאינו מכלל זה אלא הוא איסור בפ"ע, משא"כ אדה"ז הביאו בהמשך להאיסור, דכיון שאסור לגזול "לפיכך כו", היינו דמשמע לי' שהוא מגדר האיסור הזה עצמו.

[ובפשטות הי' נראה, שאף להרמב"ם הוא מגדר אחד, ורק שהקדימו לאיסור גזילה בשעת מלאכה, כיון שהוא קודם לו בזמן, דמיירי קודם שבא פועל אצל בעה"ב (וזהו מכללות החילוק בין סגנון הרמב"ם ואדה"ז, דהרמב"ם כתב ספרו רק על מנת להודיע "המעשה אשר יעשו", ולזה לא הביא כלל בהלכותיו טעמי

2) ברמב"ם שם (ה"ו) "או לודש בפרתו ערבית ולהשכירה שחריית" – ועד"ז הוא בסמ"ג דלקמן הערה 11 (ובתוספתא שבהערה 1 "לחרוש" (וכ"ה ברי"ף ב"מ פ"ז פט), א) וברא"ש שם ס"ג)). ובירושלמי (שבהערה 1) "לא יחרוש אדם בפרתו בלילה וישכירונו ביום". ולכאורה הוי שינוי בדין, אם האיסור הוא דוקא כשעובר בלילה או רק בערבית – ראה חסדי דוד לתוספתא שם.

3) ברמב"ם שם מוסיף: ומאכיל מזונותיו לבניו. ועד"ז הוא בטוש"ע שלקמן בפנים. והוא כבתוספתא שם. אבל בירושלמי שם ליתא תיבות אלו.

4) השינוי שברמב"ם מתחיל ההלכה "כדרך", ובשו"ע אדה"ז "וכדרך" – יש לומר, כי בשו"ע אדה"ז בא בהמשך להלכות הסמוכות לפנ"ז (באותו הסימן) שבהן מדובר על האזהרה "שלא לגזול שכר העני ולא לאחור"; משא"כ ברמב"ם כתב עד"ז לא בפרק זה, כ"א לפנ"ז – בפ"א שם, ותחלת ההלכה (ה"ז) "כדרך שמוזהר" – באה כסיום כל הלכות שכירות.

הדינים וגדריהן כו', ועד"ז הוא דרך המחבר בשולחנו, וזהו שכאן הביאו ההלכות כסדר זמן קיומם בפועל, משא"כ אדה"ז שכלל בחיבורו "הלכות בטעמיהן"⁵ (כמ"ש ב"הקדמת הרבנים בני הגאון המחבר ז"ל"), ולכך סידר דין זה ע"פ גדרו, והביאו רק אחר שהגדיר איסור גזילת הפועל, דמזה נסתעף איסור אחר מה שאסור לו להחליש עצמו קודם עבודתו).

ועוד אפ"ל, דכיון שאיסור זה הוא מכלל "מרמה" שיכול הפועל לעשות לבעה"ב שלא בשעת מלאכה, הקדימו הרמב"ם והביאו מיד בהמשך להלכות שלפנ"ז⁶ בדבר ה"מרמה" שהתירו לפועל שלא בשעת מלאכתו – "ורשאיין פועלין"⁷ לטבול⁸ פתן בציר כו", ע"מ להדגיש

(5) ראה קו"א בשו"ע אדה"ז הל' ת"ת רפ"ב.

(6) וזה גופא בא בהמשך לתחלת ההלכה "רשאי בעל הפרה להרעוב פרתו ולסגפה כדי שתאכל הרבה מן הדייש ורשאי השוכר להאכילה פקיעי עמיר כו", שהוא בהמשך והסיום דהפרק שבו מדובר בדיני לא תחסום שור בדישו.

משא"כ בשו"ע אדה"ז בא סעיף זה בהמשך לפרטי דיני לא תלין כו' של פועל (וכיו"ב); ודיני לא תחסום, וכן הדינים שהפועל אוכל בשעת מלאכתו – כתב לאח"ז (סכ"ב ואילך).

ובשו"ע המחבר דינים אלו בנוגע לפועל הם הסיים דסימן (שלז) "דין אכילת פועל בשעת מלאכה ממה אוכל ומתי אוכל", והסימן שלאח"ז (שלח) – "דין אכילת בהמה בשעת מלאכה ואיסור חסימתה", והסימן שלאח"ז (שלט) – "לתת שכר אדם ובהמה וכלים בזמנו ומתי זמנו". ואכ"מ.

(7) כן הוא בדפוסים שלפנינו ברמב"ם ובתוספתא שם. ב"מ פט, סע"א (רי"ף שם. רא"ש שם ס"ג). אבל בשו"ע אדה"ז (שם סכ"ד) הפועל רשאי לטבול פתו (וכבטוש"ע שם סט"ו). ועד"ז הוא השינוי (בין לשון יחיד ול' רבים) בהבא לפנ"ז ברמב"ם: ברמב"ם שם "רשאי בעה"ב להשקות פועלים" (וכן בשאר מקומות הנ"ל) ובשו"ע אדה"ז שם "להשקותו" (עד"ז בטוש"ע שם "להשקות את הפועל").

(8) כ"ה בגמ' שם. רא"ש שם. טוש"ע (ושו"ע אדה"ז)

וכאשר הולך ומקיים שליחותו זאת, הנה גם ירידתו לחרן אינה ירידה אמיתית, אלא אדרבה – "ויפרוץ האיש מאוד מאוד", שיש הצלחה גדולה הן בגשמיות והן ברוחניות, ועד שמעמיד שם שבטי י-ה ודוקא שם זוכה שתהי' "מטתו שלמה".

ויתירה מזו – שכאשר בא אח"כ לחזור לארץ ישראל, הרי אז – כפי שהתורה מספרת על יעקב – "ויפגעו בו מלאכי אלקים".

ומדייק בזה (ח"א קסה, א) שבתחלה כאשר יצא יעקב ללכת לחרן, טרם עבד עבודתו בחרן והעמיד את השבטים, הנה אף שכבר למד תורה הרבה בבית עבר – מ"מ נאמר אז "ויפגע במקום", שיעקב הי' צריך לילך אל ה"מקום" של גילוי השכינה, ואף גם זאת "נגלו אליו האלקים" בחלום בלבד; אמנם אח"כ, כאשר קיים שליחותו בחרן והעמיד שם את השבטים וכו' ובא לחזור לארץ ישראל, הנה אז כתיב "ויפגעו בו מלאכי האלקים", ש"המלאכי אלקים" והקב"ה בעצמו כביכול – באו לקראת יעקב והתגלו אליו, וגם זכה אז לגילוי שכינה בהקיץ ולא בחלום.

וזהו הוראת התורה לכאו"א מבני ישראל:

כל זמן שהוא בארץ ישראל, הוא מסוגר בעניני הקדושה הפרטיים שלו, ומתעסק עם עצמו בלבד – הנה ככל שתגדל מעלתו, אינו יכול להגיע למדריגה ולרוממות שמגיע אלי' ע"י הליכתו ל"חרן", לפעול בעולם, לקרב יהודים ולעשות יהודים.

ומיד כאשר יהודי יוצא מארץ ישראל כדי לפעול בעולם, עם יהודים נוספים, נותנים לו כח מלמעלה – שזהו "ויפגע במקום" – כדי שיוכל למלא את שליחותו. ולאחרי שממלא את שליחותו, אזי ממשיך ע"י עבודתו אור נעלה יותר – האתערותא דלעילא הנעלית שבאה לאחרי האתערותא דלתתא – "ויפגעו בו מלאכי אלקים".

חידושי סוגיות

בגדר חיוב פועל לעבוד בכח

יביא מה ששינה אדה"ז מן הרמב"ם בסדר הדינים בהא דפועל חייב לעבוד בכל כחו; ידייק בלשונות אדה"ז והרמב"ם; יסיק דהרמב"ם נתכוין לחדש שחיוב פועל לעבוד בכל כוחו הוא מתביעת בעה"ב עליו; יבאר דבזה הוסיף אדה"ז לומר דהוא מדין אחד עם החיוב לעבוד בכח, דשניהם הם מהיות הפועל קנוי לבעה"ב

כבר בהלכה שקודם לזה, דאיכא איסור על הפועל להעביד א"ע יתר על המידה (קודם שבא לעבוד אצל בעה"ב זה), כיון שע"ז יחלש כוחו ולא יוכל לעבוד כראוי ונמצא גוזל את בעה"ב¹, אמנם אדה"ז הביא דין זה רק בהמשך להאיסור האמור, ולבד מזה גם שינה בכמה לשונות מן הרמב"ם (כדלהלן), וז"ל שם: "וכדרך שבעל הבית מוזהר שלא לגזול שכר העני ולא לאחרו, כך העני מוזהר שלא יבטל מלאכת בעה"ב ויבטל מעט מכאן ומעט כאן ומוציא כל היום במרמה, אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן . . לפיכך אין הפועל רשאי לעשות מלאכה בלילה ולהשכיר עצמו ביום, וכן אין האדם רשאי לעשות מלאכה

(1) ומקורם בתוספתא ב"מ פ"ח, ב: ירושלמי דמאי פ"ז ה"ג – כנסמן במ"מ והגה"מ לרמב"ם שם.

א.

שינוי אדה"ז מן הרמב"ם באיסור פועל להחליש עצמו קודם מלאכתו

בדיני שכירות מצינו איסור מחודש, מלבד מה שהזהירה תורה על בעל הבית מלעכב שכר הפועל, וז"ל הרמב"ם בהל' שכירות (פ"ג ה"ז): כדרך שמוזהר בעה"ב שלא יגזול שכר העני, כך העני מוזהר שלא יגזול מלאכת בעה"ב ויבטל מעט מכאן ומעט בכאן ומוציא כל היום במרמה, אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן . . וכן חייב לעבוד בכל כוחו, שהרי יעקב הצדיק אמר (פרשתנו לא, ו) "כי בכל כחי עבדתי את אביכן" כו'.

והנה, הלכה זו הביאה גם כ"ק אדמו"ר הזקן בשולחנו (ח"מ הל' שאלה ושכירות וחסוימה ס"כ), אלא ששינה בזה מן הרמב"ם, דהרמב"ם הביא

פנינים

דרוש ואגדה

מתי יש להקדים נקבות לזכרים?

ויקם יעקב וישא את בנו ואת נשיו על הגמלים הקדים זכרים לנקבות, ועשו הקדים נקבות לזכרים (לא, יז. רש"י)

יש לבאר שני הנהגות אלו של יעקב ועשו למעליותא, ובעבודת האדם לקונו:

הנה, זכר ונקבה – איש ואשה – מורים על עבודת המוח ועבודת הלב. כי עיקר ענין המוחין ולימוד התורה הוא בהאיש, וייחודה של האשה לגבי האיש הוא בענין הרגש והמדות.

והנה, סדר הרצוי בכלל הוא ד"הוא ימשל כן" – זכרים קודם לנקבות. והיינו, שהמוח ישלוט על הלב (תניא פ"ב ובכ"מ), דהמדות צריכות להיות מונהגות ע"י השכל. כי רק כאשר המדות מונהגות ע"י השכל, אזי חמדת הלב והנהגת האדם היא כדבעי. ולכן, יעקב "הקדים זכרים לנקבות", כי הסדר הרצוי הוא תחילה עבודת המוח וע"ז בא לעבודת הלב.

אמנם כאשר ישנם מניעות ועיכובים בעבודת השם וצריך להתגבר עליהם, אזי לא די בעבודה "מסודרת" וע"פ טעם ודעת, אלא זקוקים לעבודה נעלית יותר, שלמעלה מהגבלת השכל. ועבודה זו הוא ע"י הלב דווקא (ראה 'המשך' תרס"ו עמ' ס ואילך). ולכן "עשו הקדים נקבות לזכרים", כי אדם שצריך להתגבר על נטיותיו ותאוותיו, בחינת "עשו", אי אפשר לו להסתפק בעבודה שבמדידה והגבלה ע"פ הסדר והטעם ודעת, אלא צ"ל עבודה שלמעלה מסדר, ולמעלה ממדידה והגבלה.

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ל עמ' 144 ואילך)

שינה למעליותא!

ויפגע במקום וילן שם גו' וישכב במקום ההוא באותו מקום שכב, אבל י"ד שנים ששמש בבית עבר, לא שכב (כה, יא. רש"י)

ידועה שאלת המפרשים (דברי דוד להט"ז, ועוד) דלכאורה כיצד מתאים שדוקא "במקום הזה" – מקום המקדש, שכב יעקב לישון? ואף שיעקב עצמו לא ידע על קדושת המקום, כמ"ש "ואנכי לא ידעתי" (לקמן, טז), אך עדיין קשה, מדוע הזמין הקב"ה שישכב יעקב לישון במקום קדוש כזה? ויש לומר הביאור בזה בדרך הפנימיות:

באדם ישנם שני חלקים. החלק העליון הכולל ראשו, לבו וכיו"ב, וחלק התחתון הכולל רגליו וכיו"ב. וברוחניות, הנה חלקו העליון של האדם הוא תוכנו ומהותו הרוחניים, וחלקו התחתון הוא גשמיותו.

והנה, ההבדל בין עמידה ושיבה לשכיבה הוא, דבעת עמידה ושיבה ניכר בגלוי החילוק בין החלק העליון של האדם, לחלקו התחתון. משא"כ בשעה שהאדם ישן, אזי החלק העליון והחלק התחתון הם בהשוואה.

ואף שבפשטות, כאשר ה'העליון' וה'תחתון' הם בהשוואה, ה"ז מורה על ירידה גדולה ביותר, בכל זאת, בפנימיות, יש בזה עליו גדול. כי, הרי הקב"ה נעלה הוא מכל גבול ומכל גודל "מעלה" ו"מטה", ואצלו ית' המעלה והמטה הם בהשוואה גמורה ממש. ומזה מובן, שכאשר מתגלה הקב"ה בכבודו ובעצמו, משתווים ה"מעלה" וה"מטה" לפניו ית'.

ועפ"ז מובן היטב שינתו של יעקב במקום המקדש, כי דווקא מצד שזהו מקום המקדש, אשר שם הוא שלימות גילוי האלקות, דבר זה הביא ל"וישכב" למעליותא, שיהי' אצל יעקב המטה והמעלה בהשוואה גמורה.

(ע"פ ספר השיחות תשנ"ב ח"א עמ' 140 ואילך)